

הכרוז בתנ"ך, בתלמוד וכיום

יצחק הרשקוביץ בוגר מחזור כ"ג

הקדמה

כל אדם באוטובוס או ברכבת מסוגל לשמוע את הכרוז מכריז ואומר "התחנה הבאה". כל אדם לפני צפייה בסרטון, עשוי להיתקל בשתי פרסומות מקדימות שבהן הקריין קורא לרכוש מוצר זה או אחר - "עכשיו, במבצע". כל אדם שברצונו לראות סרט שעתיד לצאת לבתי הקולנוע, יכול להאזין לקריין שכורז וקובע: "מיום חמישי בקולנוע".

למעשה, בכל רגע כורזים לנו על אינספור עניינים. כורזים לנו להתעורר, להגיע בזמן, להביע עמדה, לתרום לעמותה, לקנות מוצר, להכיל אדם זר, להצטרף למשהו, לוותר עליו, לשנות שגרה, לצאת לחופשה, להתחדש, להשתפר, להתגייס, להשתמט, להצביע בעד ולמחות נגד. והכול מגיע אלינו באמצעים מגוונים, הכוללים את כל סוגי התקשורת והאומנות - כרזות, עיתונים, רדיו, שירים, פרסומות, ספרים, קולנוע, טלוויזיה, מודעות, פסלים, ציורים, גרפיטי, שימוש ברשתות חברתיות ועוד.

במאמר זה נתמקד בגלגולי הכרוז ועל תפקידו בזמן התנ"ך והתלמוד, וגם כיום. נחשוף את חשיבותו ונראה דוגמאות מן החיים לאופני ההכרזה השונים. ניתן דעתנו על היתרונות והחסרונות בתפוצת ההכרזה, היום לעומת פעם, ונחתום בתובנות כיצד להיות כרוזים באופן מבורך.

כאשר למדתי בישיבת ההסדר בנהריה זכיתי להיות גבאי שם. פעמים רבות הכרזתי למתפללים ולחברי הישיבה על שיעור עם רב מסוים, על כך שהגיע זמן תפילה ועל המולד שהיה ביום X, שעה Y ו-Z חלקים. תליתי מודעות ולוחות זמנים המבשרים על אירועים שעתידים להתקיים, שלחתי בקבוצת הווטסאפ פרסומים רלוונטיים, ולכן למעשה הרגשתי לא רק גבאי, אלא גם כרוז שחפץ לעשות את שליחותו בצורה המיטבית ביותר.

הכרוז בתנ"ך ובמדרש

המילה "כרוז"¹ מופיעה בתנ"ך רק פעם אחת, ובארמית: "וְכָרוֹזָא קָרָא בְּחֵיל" (דניאל ג, ד). נפרט מעט את הרקע.

בספר דניאל מסופר על נבוכדנאצר שעשה צלם מזהב, וכינס את כל השליטים ואנשיו הנכבדים לחנוכת הצלם שהקים. ואז הכרוז קרא בקול: "בְּעֵת אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל הַקְּרֹן

¹ בערבית משמש השם כארז כַּרְזַב במשמעות דרשן, אך המילה הארמית כנראה נגזרה מפרסית: krausa - 'מי שמודיע, מי שצועק' (כך מעלה הרב ד"ר אָרְנֶסְט דוד קליין במילונו, ערך 'כרוז').

החליל הנבל הכנור המננים העוגב וכל מיני הזמר, תפלו ותשתחויו לצלם הזהב אשר הקים נבוכדנצר המלך! ומי אשר לא יפל וישתחוה, בה בשעה ישלך לתוך כבשן האש הבוערת".²

הכרוז כאן הוא שליח של נבוכדנצר המלך, ואכן כרוזים ממלאים את תפקידם מטעם מלך או אציל בדרך כלל. גם כיום, לדוגמה בממלכה המאוחדת, עדיין מתבקשים כרוזים למסור מדי פעם הכרזות פומביות בלבוש מיוחד הנושא את שלט האצולה.³

פועל משורש כר"ז מופיע פעם אחת, גם בספר דניאל (ה, ט): "והכרוזו עלוהי די להוא שליט תלתא במלכותא (והכריזו עליו שיהיה שליט שלישי במלכות)".

על מי מכריזים כאן? ביום מן הימים בלשאצר המלך, הבן של נבוכדנצר, עשה משתה גדול לאלף שריו. באותה שעה יצאו אצבעותיו של יד אדם וכתבו על הקיר שבהיכלו של המלך את הכתובת: "מינא מינא תקל ופרסין".

בלשאצר הבחין בכך, ובבהלה קרא מיד לחכמים שיגלו את פשר הכתובת, וקבע שפותר הכתובת יקבל פרסים: בגד ארגמן, רביד זהב לצוואר ולהיות שליט שלישי בממלכה. אף אחד מן החכמים לא הצליח לפרש את הכתובת, אולם דניאל פירש אותה כנבואת חורבן על בבל, וזכה בפרסים. בין השאר, הכריזו עליו שיהיה שליט שלישי במלכות.

בסיפורי דניאל מצאנו אדם שתפקידו כרוז, כמו הכרוז שקרא להשתחוות לצלם הזהב שהקים נבוכדנצר, ומצאנו התייחסות למהות ההכרזה בכלליות - בשורה חדשה לציבור, במקרה הנוכחי, שדניאל יהיה שליט. אבל האם מלבד הכרוז האלמוני מצווי נבוכדנצר יש דמות מוכרת מהתנ"ך שהיה לה תפקיד של כרוז? מתברר שכן:

אמר רבי אבא בר כהנא כרוז אחד עמד לי בדור המבול - זה נח.⁴

רבי אבא בר כהנא מחשיב את נח ככרוז דור המבול, והמדרש (שם) מקדים ומספר מדוע:

כל מקום שנאמר 'איש' - צדיק ומומחה. שכל מאה ועשרים שנה היה נח נוטע ארזים וקוצצן. אמרו לו: למה כדין (למה כך)? אמר להון: כך אמר מאריה דעלמא שהוא מייתי מבולא על עלמא (אמר להם: כך אמר אדון העולם שהוא מביא מבול על העולם).

² גורדון, שמואל לייב, יתרוגום עברי לסיפורים בארמית שבספר דניאל. פתגמים עם באור חדש, 1956.

³ כמו בתמונה, הכרזה על לידה בבית המלוכה. מקור הצילום: AP.

⁴ בראשית רבה, ל.

על פי המדרש, הדור בז לנח וכינה אותו "ביזיא סבא" (בוז לסבא) בשל אזהרותיו על המבול הקרב. זה מצביע על כך שנח מילא תפקיד של כרוז שהודיע על העתיד לבוא, אך המסר שלו לא רק שלא התקבל, אלא גם עורר לעג וביטול מצד בני דורו. נח מסר אזהרה משמעותית על עתיד העולם, ואכן כרוזים מסרו מידע חשוב גם אם הוא לא תמיד היה חיובי, כפי שמראות כמה דוגמאות לאורך ההיסטוריה.

מלבד נח, מסופר במדרש (איכה רבה פתיחתא לג) גם על משה רבינו בעניין ההכרזה. כל עדת ישראל שהיו שותפים לחטא המרגלים מתו במשך שנות ההליכה במדבר, ומשה הכריז בכל ערב תשעה באב שבני ישראל יחפרו קברים וישנו בהם, ובבוקר יגלו מי עוד נותר בחיים:

אמר רבי לוי כל ערב תשעה באב היה משה מוציא כרוז בכל המחנה ואומר: "צאו לחפור", והיו יוצאין וחופרין קברות וישנין בהן. לשחרית היה מוציא כרוז ואומר: "קומו והפרישו המתים מן החיים".

הכרוז כאן לא נועד רק למסור מידע, אלא אולי גם לעורר את העם למצב של חשבון נפש והכנה רוחנית. המדרש הזה יכול לשפוך אור נוסף על תפקידו של הכרוז בתפיסת חז"ל, שכן כרוז אינו רק שליח שמעביר מידע, אלא גם דמות שיכולה לעורר תגובה רגשית ורוחנית בציבור.

במדרש קהלת רבה (א, כח), גם הקב"ה בעצמו מכריז:

רבנן אמרין: לעתיד לבא הקב"ה מוציא כרוז ומכריז ואומר: כל מי שלא אכל בשר חזיר מימיו - יבא ויטול שכרו. והרבה מאומות העולם שלא אכלו בשר חזיר מימיהם, והם באים ליטול שכרן.

באותה שעה הקב"ה אומר: נשתכרו אלו שני עולמות - לא דיין שאכלו עולמן, אלא הם מבקשין לאכול עולמן של בני עוד!

באותה שעה הקב"ה מוציא כרוז פעם שנייה, ומכריז ואומר: כל מי שלא אכל בשר נבלות וטרפות, שקצים ורמשים - אם לא אכל משלו, אכל משל חבירו.

בהכרזה הראשונה הקב"ה מכריז על שכר לאלו שלא אכלו בשר חזיר, אבל מכיוון שיש אנשים שנמנעים מאכילת חזיר מסיבות שונות שאינן קשורות לשמירת מצוות ה' (כגון סיבות תרבותיות או בריאותיות), נדרשת הכרזה נוספת. ההכרזה השנייה של הקב"ה נועדה "לסנן" ולוודא שהשכר מגיע רק למי שנמנע מאכילה מתוך קיום מצוותיו.

אופן נוסף של הכרזה, בעל השפעה רגשית וחברתית, מתואר במשל בספרי (פרשת פינחס, קלז):

משל למה הדבר דומה לשתי נשים שהיו לוקות בבית דין אחת לוקה על שקלקלה ואחת לוקה על שגנבה... תלו לה הפגים בצוארה והיה הכרוז מכריז לפניו על הפגים.

המדרש מציג משל שבו שתי נשים עומדות לדין: אחת על עבירה של "קלקול" (כגון זנות) ואחת על גניבה. הן תלו את הפגים (העונש) על צווארון, והכרוז הכריז בפניהן על העונש. במקרה זה, ההכרזה הפומבית על מעשיהן של הנשים יחד עם תליית הפגים, שימשה לא רק כהודעה על העונש, אלא גם כאמצעי ביזוי והרתעה.

הכרוז בתקופת בית שני

במשנה (שקלים פ"ה מ"א) מסופר על בעלי אחריות במקדש:

אלו הן הממנין שהיו במקדש - יוחנן בן פנחס על החותמות, אחיה על הנסכים, מתתיה בן שמואל על הפיסות, פתחיה על הקינין... בן אחיה על חולי מעים, נחוניא חופר שיחין, גביני - כרוז.

מיהו גְּבִינֵי הַכְּרוּזִים? במסכת תמיד (פ"ג מ"ח) נמסר שקולו של גְּבִינֵי נשמע מירושלים עד יריחו, מרחק של כ-30 ק"מ: "מיריחו היו שומעין קול גְּבִינֵי כְּרוּזִים". ובגמרא ביומא (כ"ע"ב) מסופר שגביני היה מתייצב ומכריז לעורר את העם לעבודתם בקודש: "גביני כרוז, מהו אומר? עמדו כוהנים לעבודתכם ולויים לדוכנכם וישראל למעמדכם, והיה קולו נשמע בשלוש פרסאות".

רבי עובדיה מברטנורא משלב את האמור בשני המקורות, ומסכם:

גביני כרוז - כך שמו של האיש⁵ המכריז בכל בוקר בבית המקדש "עמדו כוהנים לעבודתכם", ושומעים קולו מיריחו.

תפקידו של גביני להודיע על תחילת עבודת המקדש היה חיוני לסדר ולתפקוד התקין של השירות. קולו העוצמתי, שנשמע למרחקים, מדגיש את חשיבות ההכרזה בהעברת מידע חשוב לכוהנים. בדומה להכרזות המשפטיות והציבוריות שראינו במקורות אחרים, גם כאן הפומביות של ההכרזה מבטיחה שהמסר יגיע לכל הנוגעים בדבר וימנע בלבול או עיכובים.

⁵ חוץ מזה, לא מסופר על קורות חייו. תפקידו ככרוז הוא הזיכרון היחיד ממנו.

דברי המשנה על גביני "ושומעים קולו מיריחו", מזכירים מעט את הכרזת והקריין בימינו, שקולם בדרך כלל עמוק להפליא ומרשים מאוד (מה שנקרא בלשון העם 'קול בס'). וגם כשמדובר בקריינית אישה, כמו זאת מהפרסומת לבושם החדש או הכרזת הקבועה בקופות החולים "מספרך בתור" - הרי שזהו קול ייחודי, גם אם אינו נשמע עד יריחו. על כל פנים, תפקידו של גביני היה להודיע לכוהנים שמלאכת המקדש התחילה. זו בהחלט דרך של כריזה - אמירה בפרהסיה כדי שכולם ידעו מה לעשות.

דוגמה חשובה נוספת מופיעה במסכת סנהדרין (מ"ג ע"א):

וכרזו יוצא לפניו (לפני האיש האשם בעבירה): "איש פלוני בן פלוני יוצא לסקל על שעבר עבירה פלונית, ופלוני ופלוני עֲדוּ".

בגמרא מבואר שהכרזת מפרט בהכרזתו, שאדם עבר עבירה פלונית ביום פלוני ובשעה פלונית ובמקום פלוני, שמא מתוך כך יבואו להזים את עדי והוא ינצל מן הדין. ומסיים הכרזתו: "כל מי שיודע לו זכות יבא וילמד עליו". כלומר, גם לאחר שיצא הנידון חייב בבית הדין וכבר הולכיחו לבית הסקילה, אם לפתע בא אחד מהדיינים שחיבו אותו בעונש והחליט לעבור לצד המזכים וללמד עליו זכות - דנין את הנידון מחדש. הכרזתו זו מדגישה את חשיבות הפרסום בהליך המשפטי ואת הרצון לאפשר הגנה לנאשם עד הרגע האחרון.

דוגמה אחרת מבטאת שיש מקומות בהם הכרזת מכרזי **בזמנים קבועים ומסודרים**, כמו בסוגיה המופיעה בתלמוד שביט דין מוכרין לאלמנה את כתובתה רק בהכרזה:

ומכרזין שלושים יום רצופין זה אחר זה. ואם אינם רוצים להכרזו רצופים אלא בכל יום שני וחמישי - יכרזו שישים יום בכל שני וחמישי. כיצד מכרזין? הכרזת יוצא פעם אחת בבקר בשעת הכנסת פועלים ופעם אחת בערב בשעת הוצאת פועלים: "שדה פלוני שסימניה כך וכך ומצריה כך וכך עומדת לימכר, כל הרוצה ליקח יבוא ויקח".⁶

בסוגיה הזאת יש להכרזו ברציפות, והכרזת מכרזי בקביעות פעם בבוקר ופעם בערב. גם בשיר המפורסם "שבת היום" מכרזים בזמן קבוע, בערב שבת: "אילו היה לי כוח הייתי יוצא לשוק, הייתי מכרזי ואומר שבת היום לה' ". הכרזות אלו מבטאות את הצורך בסדר ובקביעות בהעברת מידע חשוב לציבור.

⁶ לשון הטור אבן העזר, קד, אך המקור לדבריו נמצא במסכת כתובות ק' ע"ב, ולכן שילבתי תחת הכותרת "הכרזת בתקופת בית שני".

בעניין משיק, אנו מוצאים בתלמוד הבבלי התייחסות למשמעות החוקית של ההכרזה. במסכת יבמות (ל"ו ע"א; מ"א ע"ב) עולה הצורך בהכרזה פומבית במקרים של ספק בנוגע לייחוסו של וולד לכהונה. כאשר קיים חשש שאינו 'בן קיימא', כלומר, שמא יש בו פסול המונע ממנו לשרת בכהונה, נדרשת הכרזה כדי ליידע את הציבור ולאפשר בירור מעמיק של הסוגיה. בכך, הכרזת משמש ככלי משפטי שמטרתו למנוע טעויות ולשמור על טוהר הכהונה.

מקרה נוסף המדגים את כוחה של ההכרזה בהעברת מידע ציבורי משמעותי אנו מוצאים במסכת קידושין (ע"ו ע"ב), שם מסופר על תקופה בה אנשים התיימרו להיות מבית חשמונאי. שמואל פסק כי כל הטוען זאת הוא עבד, שכן לא נותר מבית חשמונאי אלא עלמה אחת:

הכי אמר שמואל: כל דאמר מדבית חשמונאי מלכא קאתינא - עבדא הוא, דלא אישתיור מינייהו אלא ההיא רביתא, דסלקא לאיגרא ורמיא קלא ואמרה: כל דאמר מבית חשמונאי אנא - עבדא הוא, נפלה מאיגרא ומיתה. אכרוז עליה דעבדא הוא.

אותה עלמה עלתה לגג, הכריזה שאם מישהו טוען שהוא מזרע חשמונאי - הרי הוא עבד, ואז נפלה ומתה. ההכרזה הזו מסמלת את סיומה של שושלת בית חשמונאי משום שלא נותר מהם איש, וכל מי שטוען לשייכות אליהם הוא עבד. כאן, ההכרזה שימשה ככלי חיוני לתיקון טעות שהשתרשה בציבור ולבירור מעמדם האמיתי של הטוענים לייחוס מבית חשמונאי.

על הפסוק "אתו וְאֵת בְּנֵי לֵא תִשְׁחֲטוּ בְיוֹם אֶחָד" (ויקרא כב, כח), אנו מוצאים במסכת חולין (פ"ג ע"ב) התייחסות להכרזה דווקא בהקשר הלכתי:

רבי אומר: יום אחד - יום המיוחד טעון כרוז.

רבי אומר שהמילים "יום אחד" רומזות ליום מיוחד, וכתוב זה בא להדגיש: **יום המיוחד טעון כרוז**, כדי שלא ישחטו בו את הבהמה ואת בנה ביום אחד. אמירה זו מדגישה את החשיבות של פרסום פומבי ביום בעל משמעות מיוחדת, ככל הנראה כדי להבטיח מודעות ציבורית רחבה לעניינים הלכתיים.

הכרזה בהשבת אבדה

כחלק ממאמר זה, נזכיר בקצרה את דין ההכרזה בהשבת אבדה. בזמן שבית המקדש היה קיים, היו בני ישראל עולים לרגל לירושלים שלוש פעמים בשנה (פסח, שבועות וסוכות),

ובשלוש הזדמנויות אלו היו מכריזים על האבדות במקום מיוחד בירושלים שנקרא "אבן הטוען". כך מספרת הגמרא במסכת בבא מציעא (כ"ח ע"ב):

תנו רבנן: אבן טוען היתה בירושלים, כל מי שאבדה לו אבדה נפנה לשם, וכל מי שמוצא אבדה נפנה לשם. זה עומד ומכריז, וזה עומד ונותן סימנין ונוטלה.

"עומד ומכריז"? האם זה תנאי הכרחי לכרוז כדי להפיץ את בשורותיו או שמא 'עומד' זהו עניין טכני בלבד? נתרשם מסיפורו של ר' יוסי והמטרונה (פסיקתא רבתי כב), ואולי נקבל תשובה לכך.

מטרונת שאלה את ר' יוסי: אמרת לו, מה ראת [האות] למד להיות גבוה מכל האותיות? אמר לה מפני שהוא כרוז ודרכו של כרוז להיות עומד במקום גבוה ומכריז.

רבי יוסי נותן טעם מעניין במיוחד: המטרונה שואלת אותו מדוע האות למ"ד היא הגבוהה מכל האותיות, והוא מסביר לה "מפני שהוא כרוז, ודרכו של כרוז לעמוד במקום גבוה ומכריז".

הכרוזים המוכרים לרבי יוסי הם כאלה שעומדים במקום גבוה כדי להכריז את בשורותיהם, ומכאן נראה הוא משליך על האות הגבוהה באל"ף ביי"ת, אולם ככל הנראה אין לכרוז תנאי מחייב להימצא בעמידה. כרוז במקורותינו נעמד במקום גבוה - למשל על אבן טוען בירושלים - בעיקר למען הנוחות, כדי שכולם יוכלו להבחין בו. נשוב לדין ההכרזה בהשבת אבדה. לאחר חורבן בית המקדש התקינו חז"ל שמוצא אבדה יכריז עליה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. כמו כן, במקומות בהם נהוג להחרים אבדות לאוצר המלכות - יש להסתפק בהודעה לשכנים ולחברים:

תנו רבנן: בראשונה, כל מי שמצא אבידה - היה מכריז עליה שלושה רגלים, ואחר רגל אחרון שבעת ימים, כדי שילך שלושה ויחזור שלושה ויכריז יום אחד. משחרב בית המקדש, שיבנה במהרה בימינו, התקינו שיהו מכריזים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. ומשרבו האנסים - התקינו שיהו מודיעין לשכניו ולמיודעיו, ודיו.

בימינו

הזכרנו את דין ההכרזה בהשבת אבדה אצל חז"ל, שהיה כרוך במאמץ רב - יציאה למקומות ציבוריים והכרזה בקול. כיום, ברוב המקרים, די בפרסום רשומה באינטרנט או תליית מודעה ברחוב. באירועים גדולים אף קיימות "מחלקת אבדות ומציאות", ולעיתים מכריזים שם על פריטים שאבדו.

קלות זו, שבה אפשר להכריז בימינו, היא החידוש בדבר ההכרזה. בעבר היה האדם זקוק להתהלך ברחובות העיר ולקרוא בקולו את דבר ההכרזה, כיום מספיק להתיישב מול מיקרופון והבשורה בפינו תופץ בשידור חי לכולם. בעבר היה האדם טורח מעלות השחר ועד צאת הכוכבים בכתבת כרזות על ידי דיו וקלף, כיום לוחצים על כפתור קטן וכרזות רבות מודפסות במהירות הבזק. בעבר היה האדם משכים בבוקר, חובש את חמורו ורכב עד ירושלים לשם ההכרזה, כיום אפשר להישאר בבית ולכרוז דרך האינטרנט והרשתות החברתיות.

לאור השינויים הטכנולוגיים, כוחה של הפומביות בהכרזה רק הולך ומתעצם. בימינו, פרסום פומבי של החלטות משפטיות, חשיפת עוולות או קריאה לפעולה ציבורית נושא משקל רב, ולעתים קרובות הפומביות היא המפתח להשגת שינוי או ליצירת מודעות.

חתימת הדברים

במאמר זה ניסינו להתחקות מעט אחר תפקידו של הכרוז. גילינו שכאשר אדם מכריז, הכרזתו יכולה להיות אמירה בסתם: "הכרזתי להוריי שאיני מעוניין להגיע לבית הספר". אבל יש גם הכרזות נעלות יותר אשר להן הוגדר תפקיד הכרוז, כמו שראינו במקורות השונים - הכרזה על אבדה, על אדם האשם בעבירה, על עלמה מבית חשמונאי, על כתובת אלמנה ועל שבת המלכה. פגשנו גם את שליח נבוכדנאצר, נח, משה, גביני, הקב"ה והאות למ"ד, שמילאו תפקיד הכרזה מעניין במיוחד.

פתחנו את דברינו בכך שבכל עת כורזים לנו כדי למשוך את תשומת ליבנו. לכן עלינו להיות ערים לכך, לסנן את רעשי הרקע ולשים במרכז את הדברים החשובים לנו. לא להתלהב מכל 'פיפס' או מכל כרזה מנצנצת. אחד הרבנים מישיבת ההסדר כתב עבורי פעם: "הרבה רעשים מבחוץ נשמעים כל העת. דעות שונות, קללות וביטויים לא טובים, ועוד ועוד... והאדם צריך להשמיע לעצמו את קולו הפנימי, הצלול והרהוט, ולדעת ללכת בעקבות הקול הפנימי ולא להימשך אחר רעשי הרקע מכל הסוגים. עבודה פנימית של שלוה ומילוי". אני משוכנע שבחיים כל אחד הוא כרוז. אולי לא כמו סוגי הכרזים המנויים לאורך המאמר, אבל בהחלט כרוז שחשוב לו להביע את דעתו, כרוז ששותף לחברה מסוימת ומקדם אותה בדבריו, כרוז שמכריז על קשיים ואתגרים בפני הנאמנים לו, וכרוז שחפץ להיות נח "בקטנה" - לבשר את דבר ה' בעולם. שנזכה לכך.